

4. Tuwrı dúzilgen, vitaminlarga bay ratsion dúziw.

Isiw procesin normallantırw ushın etiotrop hám patogenetik emlew usılları qollanıladı.

Haywanlarǵa turpayı azıq beriwdi kemeytiw, olardı saqlaw hám azıqlantırw sharayatlarına qatań ámel etken halda bagıw, kesellik rawajlanıwın aldı alınǵan boladı.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. M. v. Plaxotin i dr. «Obshaya veterinarnaya xirurgiya» Moskva 1981 jil.
2. N. I. Shakalov i dr. «Chastnaya veterinarnaya xirurgiya» Agropromizdat, 1986 jil.
3. A. F. Burdenyuk, T. S. Kuznesov «veterinarnaya ortopediya» Kolos, 1976 jil.
4. V.N.Avrarov, A.V.Lebedev «Veterinarnaya oftalmologiya» Agropromizdat, 1985 jil.
5. A. D. Belov i dr. «Obshaya veterinarnaya xirurgiya» Moskva, Agropromizdat, 1990 jil.
6. Bazarov, Q. K., & Shakilov, U. N. (2023). Sigirlar mastitiga mikrobiologik usulda diagnoz qo ‘yish, davolash va profilaktikasini takomillashtrish. *golden brain*, 1(11), 39-43.
7. Dzhalolov, A. A., Pulotov, F. S., & Ismailov, A. S. Insecticidal property of bioinsecticide against bovicola ovis. *European Journal of Learning on History and Social Sciences*, (2024). 1(7), 159-163.
8. Avezimbetov Shavkat Dosumbetovich, Seypullaev Azamat Kutlymuratovich, & Dauletbaev Nursultan Paraxat uli. Effective ways of treatment of hidden chronic endometritis in cattle in karakalpakstan. *Academicia Globe: Inderscience Research*, (2021). 2(05), 240–244.
9. Erimov Sirijiddin Farhodovich, Djumaboev Abdurasul Baxt ugli, & Son of Mirzabekov Miyirbek O'mirbek ugli. «Quyón otodektozi»ning biomorfologik xususiyatlari, uning sistematikadagi o'rni, laboratoriya diginozi. *Intent Research Scientific Journal*, (2023). 2 (6), 132–140.
10. Erimov Sirijiddin Farkhodovich, & Norbaeva Maftuna Bakhadir qizi. Some biological features of the stage of progression of cystogony of the causative agent of dichroceliosis. *Intent Research Scientific Journal*, (2023). 2(10), 70–77. Retrieved from <https://intentresearch.org/index.php/irsj/article/view/228>
11. Erimov Sirojiddin Farkhodovich, & Arislanbekov Ilkhambek Arislanbek o'gli. Epizootology of orientobilgarciosis of sheep in the aralseebucht. *Intent Research Scientific Journal*, (2023). 2(10), 106–114. Retrieved from <https://intentresearch.org/index.php/irsj/article/view/233>
12. Tashtemirov, R. M., Dauletbaev, N. P., & O'ktamov, A. Túyetawıqlardıń postnatal ontogenezindegi azıq racionı. *research and education*, (2024). 3 (4), 172-174.

TAWIQLARDA KOLIBAKTERIOZ KESELLIGINIŃ ETIOLOGIYASI HÁM ALDIN ALIW USILLARIN ÚYRENIW

Jarilqáanova G.J., Kamalova A.I.

Samarqand mámleketlik veterinariya medicinası, sharwashılıq hám biotexnologiyalar universiteti Nókis filiali.

Annotatsiya. Maqalada tawıqlar arasında eń kóp ushrasatuğın, qusshiliq xojalıqlarına jeterli ziyán jetkeretuğın infekcion juğimli kesellik Kolibakterioz, onin' etiologiyası ha'm aldın aliw ilajları haqqında ilimiy ádebiyat mağlıwmatları tiykarında mağlıwmatlar keltirilgen.

Summary. The article contains information from the scientific literature on the most common infectious bacterial infections, the most harmful to households, such as Colibacteriosis, its etiology and pre-existing diseases.

Gilt sózler. tawıq, kolibakterioz, koliseptisemiya, koliinfekciya, kolienterit, dezinfekciya, temperatura.

Kirisiw. Házirgi waqıtta Ózbekistanda, pútkil dunya ju'zi siyaqli qusshiliqti rawajlandirıw, atap aytqanda, tawıqshılıqtan alınatuğın gósh, máyek, pár ónimlerin tutiniwshılardıǵa sapalı etip jetkerip beriw aktual bolıp kelmekte. Sonlıqtan bul taraw sharwashılıqtıń jetekshi tarawlarınıń biri bolıp, ku'nnen ku'nge xalıqtıń tawıq góshi hám basqa ónimlerine talabı artıp barmaqta. Biraq, keyingi jillarda tawıqlar arasında ótkir ishek infekciyalarınıń tarqalıwı hám de juqpalı kesellikler jıldıń barlıq másimlerinde ushrasıwı bul tarawdıń rawajlanıwında óziniń sezilerli ekonomikalıq ziyanın jetkerip, altual máselege aylanıp atır.

Ótkir ishek infekciyaları arasında óz áhmiyetine kóre juqpalı patologiyada jetekshi orınlardan birin kolibakterioz iyeleydi. Shártli patogen mikroflora sebepli qustıń 50-60% ólimi oğan tuwrı keledi.

Kolibakterioz - (kolisepticemiya, koliinfekciya, kolienterit, koliperitonit, esherixioz) - qustıń infeksiyon keselligi bolıp, O - antigenli qatarına tiyisli, (0, 1, 0, 2, 078, 0111 hám basqa.) ishek tayaqshaları keltirip shıǵaradı [1].

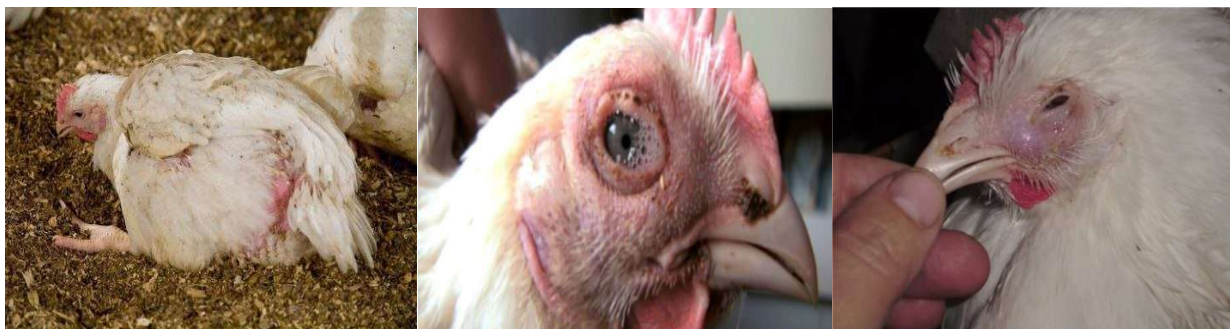
Kolibakterioz keselligi menen awıl xojalıq qusınıń hámme jastaǵıları hám usınıń menen bir qatarda jabayı, xojalıq tawıqları, hátte olardıń embrionları da kesellenedi. Tiykarınan 1-120 kúnlük tawıqlar organizminde kesellik ótkir hám sozılmalı túrde usınıń menen birge toksikoseptik kórinislerde keshedi. Úlken jastaǵı tawıqlar organizminde kesellik keshiwiniń xarakterli táreplerinen biri jasırın túrde sozılmalı ótiwi bolıp tabıladı.

Etiologiya: Kolibakteriozdıń etiologiyası patogen ishek tayaqshasınıń birlenshi infekciya, kelip shıǵıwı baslanǵısh infekciya yamasa baslanǵısh tásir áqıbetinde ekilemshı (shártli patogen) infekciya nátiyjesinde kórinetuğın boladı. Tayaqsha tarizli bakteriyalar E. coli qustıń asqazan -ishek jolındaǵı normal bakteriyalar esaplanadı. Kópshilik shtammlar patogen bolmaǵan dep esaplansada, ayırım shtammlar klinikalıq kesellikke alıp keliwi múmkin. Patogen shtammlar ádetde O1, O2 hám O78 serotiplarıǵa tiyisli boladı. Basqa bakterial agentler (mısalı, Pasteurella multocida, Streptococcus, Klebsiella), sonıń menen birge juqpalı bolmaǵan faktorlar, ádetde tawıqtı juqpalı kesellikke beyim etedi yamasa keselliktiń awirlasiwına járdem beredi.

Patogenez: Tawıqlar kolibakterioz keselligi menen aerogen, alimentar yamasa máyek qabig'i arqalı keselleniw mumkin. Biraq keselliktiń organizmde

payda bolıwına kóplegen faktorlar qozǵatiwshi bolıp tabıladı. Atap aytqanda: organizmniń ulıwma rezistentligi tómenlewi sebepli kelip shıǵadı.

Klinik belgileri: Keselliktiń inkubatsion dáwiri 1-10 kundi quraydı. Onıń múddeti tawıq organizminiń rezistentligine, qozǵawtıwshılar júǵıw túrine, muǵdarına, virulentligine baylanıslı boladı. Tawıqlarda kolibakterioz keselliginiń eń xarakterli klinikalıq belgilerinen olardıń ulıwma nárenjanlıǵı, háreketiniń passivlesiwı, sırtqı ortalıq tásirlerine bayqaǵıshlıǵınıń tómenlewi, uyqı basıwı, ıshtedyń tómenlewi hám tez-tez shóllewi sıyaqlılar menen kórinetuǵın boladı (1-súwret). Keyin ish ketiwı hám nerv sistemasinin' buziliwi menen dawam etedi [2].

1-súwret. Kesel tawıqlarda klinik belgileriniń kóriniwı

Dene temperaturası 1-1, 5°C g'a normadan asıp, keselliktiń respirator kórinisinde ko'zden jas aǵıwı, tushkuriw hám dem alıwdın' qiyinlasiwi belgileri ayqın kórinetuǵın boladı.

Kolibakterioz keselliginiń aldın alıw hám qarsı gúresiw ilajlari: Kolibakterioz keselligi kelip shıqqan qusshılıq xojalıqlarında qatań túrde veterinariya-sanitariya qaǵıydalarına ámel qılıwı shárt. Bul waqıtta tawıqخانadaǵı zoogigienik talaplarǵa ámel etken halda tawıqlardı asıraw, tolıq ratcionli azıqlar menen tamiyinlew, birdey jastaǵı tawıqlar padasın saqlaw talap etiledi. Eń tiykarǵı wazıypalardan biri hár túrlı jastaǵı tawıqlar arasındaǵı karantin zonalardı shólkemlestiriw kerek. Aldın mexanik tazalanadı, qollanılatuǵın ásbap úskenerler tazalanıp juwıladı, dezinfeksiya, dezinseksiya, deratizatsiya ilajları ótkeriledi. İzgar dezinfeksiya qılıw maqsetinde 3 % li oyiwshi natriydiń 45-50 °C li eritpesi, ksilonafttıń suwlı eritpeleri, 2% li hák, 5% li xloramin eritpesi, 20 -80 % li jańa sómdirilgen hák penen 2 ret háklew kerek, aralıǵı 1 saattan hám 4 % li naftazoldıń 50 °C li ıssı eritpeleri qollanıladı [7].

Kesellik bolmaǵan xojalıqlarda máyekler geksaxlorofen menen aerazol etip dezinfeksiya etiledi. Onıń ushın 5%-li geksaxlorofen tayarlanıp (50 g geksaxlorofen 1 l 70-80 °C qızdırılǵan suwǵa aralastırıladı keyin filtrlenedi) 1 m³ qa 15 ml esabında 20 m ekspozitsiyada aerazol etiledi. Aerazol qılıw maqsetinde SAG-1, aerazol qurılımları TAN yamasa PvAN ásbaplarınan paydalanıladı. Bul ilajlar atqarılıw waqtında ventilyatorlar toqtatıladı. Qusshılıq xojalıqlarında kolibakterioz keselligi payda bolıp oǵan diagnoz qoyılǵanınan keyin bir tawıqخانadan ekinshisine tawıqlardı kóshiriw, tawıq jáne onıń ónimleriniń shetke shıǵıwı, inkubatsiyaǵa máyek qoyıw qatań túrde qadaǵan etiledi. Kesellik shıqqan tawıqخانalardaǵı nárenjan tawıqlar shoqmarıladı hám góshinen gósh-suyek unı tayarlanıladı

Juwmaq: Tawiqlar arasinda kolibakterioz keselliginiń keń tarqaliwi, soniń menen bir qatarda bul infekcion keselliktiń barliq jastađı tawiqlarda ushrasiwi qushshiliq tarawına úlken ekonomikalıq ziyana jetkerip gósh, gósh-máyek ónimdarlıđın asiriwda tosqinliq etedi. Sonı esapqa alg'an halda maqallada tawiqlardıń kolibakterioz keselliginiń kelip shigiw sebepleri hamde aldın aliw, qarshi gúresiw tuwrisında bayan etildi.

Paydalanılğan ádebiyatlar

1. Атабайев А, Ёринова М, Махмудова К, Сотволдиев К, Шаббозов Х. Parrandalarning kolibakterioz kasalligini oldini olish va qarshi kurash chora-tadbirlari. 2023.

2. Виноков В.Ю. Колибактериоз (эшерихиоз) кур (эпизоотология диагностика и меры борьбы) дисс ... канд. Ветнаук. Персиановский. 2010.

3. Tashtemirov, R. M., Dauletbaev, N. P., & O'ktamov, A. Túyetawıqlardıń postnatal ontogenezindegi aziq racionı. *Research and education*, (2024). 3 (4), 172-174.

4. Dauletbaev N., Shakilov U. Changes in postnatal ontogenesis of turkeys. *Res. Jou. Ana.Inv.* 2024, 5, 1-4.

5. Аvezимбетов, Ш. Д., Кушимматов, Ж. Б., & Рахимов, Х. М. Ронколейкинни фасциолёзда кўллаш усуллари ва натижалари. *Научный Импульс*, (2024). 2(24), 115-118.

6. Курбаниязова, Г., Аvezимбетов, Ш., Хожамуратова, А., & Рахимов, Х. Қорамолларда сантомектинни кўлланилганда қондаги гематологик ўзгаришлар. *Научный Импульс*, (2024). 2(24), 108-144.

7. Урбан В. П., Радчук Н. А. Изучение колибактериоза птиц в усло-виях промышленных птицефабрик // *Ветеринария*, 1975

8. Dzhulolov, A. A., Pulotov, F. S., & Ismailov, A. S. (2024). Insecticidal property of bioinsecticide against *bovicola ovis*. *European Journal of Learning on History and Social Sciences*, 1(7), 159-163.

QUSLAR JUQPALI LARINGOTRAXEIT KESELLIGINIŃ ALDIN ALIW HÁM EMLEW

Reypnazarova N.E.¹, Murodov X.U.², Arziyev X.Yu.¹

¹Samarqand mámleketlik veterinariya medicinasi, sharwashılıq hám biotexnologiyalar universiteti Nókis filiali

²Veterinariya ilimiy-izertlew instituti

Annotatsiya. Maqalada quslarda ushıraytuğın juqpalı laringotraxeit keselliginiń juğıw jolları, aldın aliw hám emlew usılları boyınsha mağlıwmatlar keltirilgen. Kesellik ótkir, yarım ótkir hám sozılmalı keship, onıń laringotraxeal hám konyuktival formaları bar. Keselliktiń aldın alıwda fermer xojalıqlarda qustı azıqlantırıw hám saqlawda optimal (maqul túsetuđın) zoogigienik shárt-shárayatlar támiyinlengen bolıwı kerek.